

Datum van inontvangstneming : 09/02/2018

Zaak C-724/17**Verzoek om een prejudiciële beslissing****Datum van indiening:**

22 december 2017

Verwijzende rechter:

Korkein oikeus (Finland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

19 december 2017

Rekwirante:

Vantaan kaupunki

Verwerende partijen:

Skanska Industrial Solutions Oy

NCC Industry Oy

Asfaltmix Oy

B E S L I S S I N G [OMISSIS]

[OMISSIS]

Datum van de beslissing [OMISSIS]

19 december 2017 [OMISSIS]

REKWIRANTE Vantaan kaupunki (Stad Vantaa)

VERWERENDE PARTIJEN Skanska Industrial Solutions Oy

NCC Industry Oy

Asfaltmix Oy

VOORWERP schadevergoeding wegens inbreuk op de mededingingsregels

UITSPRAAK VAN DE KORKEIN OIKEUS (HOOGSTE RECHTER IN BURGERLIJKE EN STRAFZAKEN)

Voorwerp van de procedure

1. Het gaat om de uitlegging van artikel 101 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) in een zaak die betrekking heeft op de vergoeding van schade welke is ontstaan door een met het Unierecht strijdige mededingingsregeling. Er wordt verzocht om een antwoord op de vraag of de nationale rechter bij de bepaling van de personen die verplicht zijn tot schadevergoeding, in het kader van de civielrechtelijke handhaving artikel 101 VWEU respectievelijk de vaste rechtspraak van het Hof in geldboetezaken dient toe te passen. Inzonderheid gaat het om de vraag of het Unierecht verlangt dat een vennootschap die alle aandelen van een bij een mededingingsregeling betrokken vennootschap heeft verkregen en de betrokken vennootschap later heeft beëindigd en haar bedrijfsactiviteiten heeft voortgezet, aansprakelijk is voor [Or. 2] de door de door haar beëindigde dochteronderneming veroorzaakte schade.

Relevante feiten

2. In Finland bestond op de asfaltmarkt een nationale mededingingsregeling die mogelijk ook gevolgen kon hebben voor de handel tussen de lidstaten. De bij de mededingingsregeling betrokken partijen maakten met betrekking tot asfalteringswerkzaamheden afspraken over de verdeling van de markt, over prijzen en over het indienen van offertes. De mededingingsregeling heeft met name schade berokkend aan gemeenten en aan de Staat, die verantwoordelijk zijn voor de bouw en het onderhoud van wegen.

3. Vantaan kaupunki sloot met de bij de mededingingsregeling betrokken Lemminkäinen Oyj op 6 mei 1998 een overeenkomst over asfalteringswerkzaamheden voor het jaar 1998, op 6 mei 1999 een overeenkomst over asfalteringswerkzaamheden voor het jaar 1999, op 2 mei 2000 een overeenkomst over asfalteringswerkzaamheden voor het jaar 2000 en op 2 mei 2001 een overeenkomst over asfalteringswerkzaamheden voor het jaar 2001. Ten gevolge van de mededingingsregeling betaalde de stad voor deze werkzaamheden te hoge prijzen.

4. Sata-Asfaltti Oy, Interasfaltti Oy en Asfalttinelio Oy waren bij de mededingingsregeling betrokken. Later werden deze vennootschappen beëindigd en hun enige aandeelhouders, thans handelend onder de namen Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy en Asfaltmix Oy, hebben het bedrijfskapitaal van hun dochterondernemingen overgenomen en de bedrijfsactiviteiten voortgezet.

5. Asfaltti-Tekra Oy, die zelf ook betrokken was bij de mededingingsregeling, kocht op 22 maart 2000 alle aandelen van Sata-Asfaltti Oy. Daarna heeft Sata-Asfaltti Oy de uitvoering van asfalteringswerkzaamheden [Or. 3] als dochteronderneming van Asfaltti-Tekra Oy tot en met 13 december 2000 voortgezet. De naam van Asfaltti-Tekra Oy werd per 1 november 2000 gewijzigd in Skanska Asfaltti Oy. Sata-Asfaltti Oy werd beëindigd in het kader van een vrijwillige liquidatieprocedure die was ingeleid op 12 december 2000 en in het kader waarvan de bedrijfsactiviteiten van de vennootschap op 13 december 2000 werden overgedragen aan Skanska Asfaltti Oy. Skanska Asfaltti Oy bleef zelf ook betrokken bij de mededingingsregeling. Sata-Asfaltti Oy werd op 23 januari 2002 beëindigd. De naam van Skanska Asfaltti Oy werd per 9 augustus 2017 gewijzigd in Skanska Industrial Solutions Oy.

6. Interbetoni Oy, waarvan de naam per 31 december 1998 werd gewijzigd in Interasfaltti Oy, was de volle dochteronderneming van een vennootschap met de naam Oy Läntinen Teollisuuskatu 15. NCC Finland Oy kocht op 31 oktober 2000 alle aandelen van Oy Läntinen Teollisuuskatu 15. Interasfaltti Oy is op 30 september 2002 gefuseerd met haar moedermaatschappij Oy Läntinen Teollisuuskatu 15, waarvan de naam tegelijkertijd werd gewijzigd in Interasfaltti Oy. De moedermaatschappij NCC Finland Oy van deze nieuwe Interasfaltti Oy werd op 1 januari 2003 opgesplitst in drie nieuwe vennootschappen. Een daarvan, NCC Roads Oy, werd houdster van alle aandelen van Interasfaltti Oy. Interasfaltti Oy werd beëindigd in het kader van een vrijwillige liquidatieprocedure die was ingeleid op 31 januari 2003 en in het kader waarvan de bedrijfsactiviteiten van de vennootschap op 1 februari 2003 werden overgedragen aan NCC Roads Oy. Interasfaltti Oy werd op 31 december 2003 beëindigd. De naam van NCC Roads Oy werd per 1 mei 2016 gewijzigd in NCC Industry Oy.

7. Siilin Sora Oy kocht op 20 juni 2000 alle aandelen van Asfalttinieliö Oy. De naam van Siilin Sora Oy werd op 17 oktober 2000 gewijzigd in Rudus Asfaltti Oy. Asfalttinieliö Oy werd beëindigd in het kader van een liquidatieprocedure die was ingeleid op 15 februari 2001 en in het kader waarvan de bedrijfsactiviteiten van de vennootschap [Or. 4] op 16 februari 2001 werden overgedragen aan Rudus Asfaltti Oy. Asfalttinieliö Oy werd op 23 januari 2002 beëindigd. De naam van Rudus Asfaltti Oy werd per 10 januari 2014 gewijzigd in Asfaltmix Oy.

8. De mededingingsautoriteit voerde in maart 2002 bij meerdere in de asfaltsector werkzame vennootschappen onaangekondigde controles uit om de verdenking van mededingingsbeperkingen te onderzoeken. De mededingingsautoriteit verzocht op 31 maart 2004 om oplegging van een geldboete aan zeven asfaltbedrijven. Dit verzoek werd definitief afgedaan bij een beslissing van de Korkein hallinto-oikeus (hoogste bestuursrechter van Finland) van 29 september 2009, waarbij aan de vennootschappen geldboeten werden opgelegd wegens inbreuk op de Finse wet inzake

mededingingsbeperkingen alsmede op artikel 81 EG (thans artikel 101 VWEU). De Korkein hallinto-oikeus stelde vast dat het beginsel van economische opvolging, op grond waarvan een sanctie voor een mededingingsbeperking ook kan worden opgelegd aan een andere speler dan degene die zich feitelijk schuldig heeft gemaakt aan de inbreuk, in de rechtspraak van het Hof reeds is erkend sinds ten laatste 1975. Dit beginsel is derhalve een wezenlijk en algemeen erkend onderdeel van het Europese mededingingsrecht. Aan Skanska Industrial Solutions Oy werd de geldboete opgelegd wegens haar eigen gedragingen alsmede de gedragingen van Sata-Asfaltti Oy, aan NCC Industry Oy wegens de gedragingen van Interasfaltti Oy en aan Asfaltmix Oy wegens de gedragingen van Asfalttinieliö Oy.

9. Meerdere gemeenten en de Staat hebben schadevorderingen ingesteld wegens de mededingingsregeling op de asfaltmarkt. **[Or. 5]** Bij de Korkein oikeus en bij de lagere rechterlijke instanties zijn nog tal van processen aanhangig.

Schadevergoedingsprocedure

10. Vantaan kaupunki heeft tegen Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy en Asfaltmix Oy alsmede tegen andere tot betaling van geldboeten veroordeelde vennootschappen bij de rechter in eerste aanleg vorderingen ingesteld waarbij zij van hen als hoofdelijk aansprakelijken een schadevergoeding voor de door haar betaalde, wegens de mededingingsregeling te hoge prijzen voor de asfalteringswerkzaamheden heeft geëist. Bovengenoemde vennootschappen hebben ter bestrijding van de vordering onder meer aangevoerd dat zij niet verantwoordelijk zijn voor schade die is veroorzaakt door juridisch zelfstandige vennootschappen, en dat de schadeclaims hadden moeten worden ingesteld tegen de in de liquidatieprocedure beëindigde vennootschappen. Aangezien de vorderingen tot vergoeding van de door de mededingingsregeling berokkende schade niet zijn ingediend in het kader van de liquidatieprocedures, zijn zij volgens deze vennootschappen bovendien vervallen.

11. Naar de opvatting van de rechter in eerste aanleg is het voor degene die door een inbreuk op de mededinging schade heeft geleden, volgens de Finse bepalingen van het vennootschapsrecht en het schadevergoedingsrecht in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk om gebruik te maken van het tot het mededingingsrecht van de Unie behorende recht op schadevergoeding, als de werkzaamheden van de vennootschap die zich schuldig heeft gemaakt aan een inbreuk op de mededinging, zijn gestaakt en de vennootschap is beëindigd. Toepassing van uitsluitend de nationale bepalingen zou dan ook ertoe leiden dat de doeltreffende toepassing van artikel 101 VWEU in gevaar wordt gebracht. Volgens de rechter in eerste aanleg diende het beginsel van economische opvolging in een dergelijke situatie te worden toegepast op zowel **[Or. 6]** de toewijzing van de aansprakelijkheid voor de geldboete als die van de aansprakelijkheid voor de schadevergoeding. Tot

betaling van schadevergoeding werd Skanska Industrial Solutions Oy veroordeeld wegens haar eigen gedragingen alsmede wegens de gedragingen van Sata-Asfaltti Oy, NCC Industry Oy wegens de gedragingen van Interasfaltti Oy en Asfaltmix Oy wegens de gedragingen van Asfalttinelio Oy.

12. Tegen het vonnis van de rechter in eerste aanleg is hoger beroep ingesteld bij de bevoegde rechter. Naar de opvatting van de rechter in hoger beroep biedt het Unierecht geen grondslag om het beginsel van economische opvolging toe te passen op de schadevergoeding wegens inbreuk op de mededingingsregels. Op grond van het doeltreffendheidsbeginsel kan niet worden ingegrepen in fundamentele voorwaarden van de rechtsfiguur van de schadevergoeding, aldus deze rechter. Het doel van een rechterlijke uitspraak inzake een schadevordering kan niet zijn de verbetering van de doeltreffendheid van het mededingingsrechtelijke sanctiestelsel, en bij een duidelijk uitbreidende uitlegging van rechten die zijn gewaarborgd door het Unierecht, is terughoudendheid geboden. De op de aansprakelijkheid voor de geldboete toegepaste beginselen kunnen niet zonder nadere voorschriften en bepalingen worden toegepast op de aansprakelijkheid inzake schadevergoeding. Op grond hiervan heeft de rechter in hoger beroep de vorderingen van Vantaan kaupunki afgewezen voor zover deze tegen Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy en Asfaltmix Oy waren gericht wegens de gedragingen van Sata-Asfaltti Oy, Interasfaltti Oy en Asfalttinelio Oy.

13. De Korkein oikeus heeft de door Vantaan kaupunki ingestelde hogere voorziening ontvankelijk verklaard voor wat betreft de vraag of Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy en Asfaltmix [Or. 7] Oy onder de hierboven omschreven omstandigheden wegens een inbreuk door Sata-Asfaltti Oy, Interasfaltti Oy en Asfalttinelio Oy op artikel 101 VWEU schadevergoeding dienen te betalen.

14. In dezelfde procedure heeft de rechter in hoger beroep Lemminkäinen Oyj veroordeeld om aan Vantaan kaupunki de schade te vergoeden die is ontstaan uit de in punt 3 genoemde overeenkomsten. Lemminkäinen Oyj heeft de vastgestelde schadevergoeding aan de stad voldaan. Het arrest van de rechter in hoger beroep heeft ten opzichte van Lemminkäinen Oyj, Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy en Asfaltmix Oy echter geen gezag van gewijsde, aangezien de hogere voorzieningen van Vantaan kaupunki en Lemminkäinen Oyj nog aanhangig zijn bij de Korkein oikeus. Lemminkäinen Oyj heeft onder meer gevorderd dat het bij het arrest toegekende bedrag van de schadevergoeding wordt verlaagd, omdat de stad geen schadevergoeding had gevorderd van de bij de mededingingsregeling betrokken dochterondernemingen.

Toepasselijke bepalingen

Nationale bepalingen

15. In de zaak zijn de bepalingen van toepassing die gedurende de verboden praktijken van kracht waren. De bepaling inzake schadevergoeding in § 18 a van de destijds toepasselijke Laki kilpailunrajoituksista (wet inzake mededingingsbeperkingen) (in de versie 303/1998) had alleen betrekking op schade die aan andere ondernemers wordt berokkend. In deze zaak werd derhalve de bepaling van § 1 van de tweede afdeling van de Vahingonkorvauslaki (wet inzake schadevergoeding) (412/1974) toegepast, op grond waarvan diegene die ten gevolge van opzet of nalatigheid schade **[Or. 8]** berokkent aan een ander, verplicht is tot betaling van schadevergoeding.

16. Volgens de Finse bepalingen inzake de naamloze vennootschap is elke naamloze vennootschap een afzonderlijke rechtspersoon met eigen kapitaal en eigen aansprakelijkheid. In de te onderzoeken gevallen gaat het niet om de in de wet geregelde vennootschapsrechtelijke fusie of splitsing en de hierop berustende rechtsopvolging. In het nationale recht waren noch in het verleden en zijn noch op dit moment algemene bepalingen of bijzondere mededingingsrechtelijke bepalingen inzake schadevergoeding opgenomen waaruit kan worden afgeleid aan wie de aansprakelijkheid voor schade bijvoorbeeld kan worden toegewezen in een situatie waarin een naamloze vennootschap die betrokken is geweest bij een mededingingsregeling en schade heeft veroorzaakt, een volle dochteronderneming van de moedermaatschappij is, of waarin de dochteronderneming wordt ontbonden en de moedermaatschappij haar bedrijfsactiviteiten voortzet. Ook tegen een ontbonden vennootschap kunnen op zich schadevorderingen worden ingesteld, maar indien deze vennootschap niet meer beschikt over kapitaal, wordt de liquidatie niet voortgezet, tenzij bijvoorbeeld de crediteur de kosten op zich neemt.

17. Volgens de in Finland geldende bepalingen inzake schadevergoeding is het algemene uitgangspunt dat voor schadevergoeding uitsluitend aansprakelijk is het rechtssubject dat de schade heeft veroorzaakt. In de nationale Finse rechtspraak is in bijzondere gevallen echter afgeweken van deze basisregel op grond van een zogenoemde doorbraak van aansprakelijkheid (lifting the corporate veil). Een dergelijke doorbraak wordt in Finland bijvoorbeeld mogelijk geacht in een situatie waarin van een concernstructuur, van betrekkingen tussen vennootschappen of van de controle door een aandeelhouder op laakbare of kunstmatige wijze gebruik wordt gemaakt, en wel aldus dat **[Or. 9]** daardoor de wettelijke aansprakelijkheid wordt omzeild.

Unierecht

18. Overeenkomstig artikel 101, lid 1, VWEU zijn onverenigbaar met de interne markt en verboden alle overeenkomsten tussen ondernemingen, alle besluiten van ondernemersverenigingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de interne markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst en met name die welke bestaan in het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of van andere contractuele voorwaarden alsmede het verdelen van de markten of van de voorzieningsbronnen.

19. Volgens vaste rechtspraak van het Hof heeft eenieder recht op vergoeding van veroorzaakte schade, voor zover tussen de schade en de overeenkomst of feitelijke gedraging die krachtens artikel 101 VWEU verboden is, een causaal verband bestaat. In het Unierecht bestaan daarentegen geen uitdrukkelijke bepalingen inzake de vraag van wie de gelaedeerde vergoeding kan vorderen van schade die is veroorzaakt door een inbreuk op artikel 101 VWEU. Het Hof heeft ook geen uitspraken gedaan die de uitlegging van artikel 101 VWEU betreffen en waarin een standpunt wordt ingenomen over de uitbreiding van de kring van voor schadevergoeding aansprakelijke personen gelet op het feit dat een onderneming in verschillende rechtsvormen kan worden gedreven en dat de identiteit en structuur ervan kan worden gewijzigd middels herstructureringen of het overdragen van bedrijfsactiviteiten. **[Or. 10]**

20. Ook richtlijn 2014/104/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 november 2014, die in deze zaak *ratione temporis* niet van toepassing is, bevat geen nadere regels voor een antwoord op de vraag hoe wordt bepaald wie er in het geval van verschillende ondernemingsstructuren of van een overdracht van bedrijfsactiviteiten aansprakelijk is. Volgens artikel 1 van de richtlijn zijn in de richtlijn echter bepaalde regels vastgesteld die noodzakelijk zijn om ervoor te zorgen dat eenieder die schade heeft geleden ten gevolge van een door een onderneming of een ondernemersvereniging gepleegde inbreuk op het mededingingsrecht, effectief het recht kan uitoefenen volledige vergoeding van die schade te vorderen van die onderneming of ondernemersvereniging. Volgens de definitie in artikel 2, punt 2, van de richtlijn wordt onder „inbreukpleger” verstaan de onderneming of de ondernemersvereniging die een inbreuk op het mededingingsrecht heeft begaan. In artikel 1 en artikel 2 van de richtlijn worden dus voor de aansprakelijke dezelfde benamingen „onderneming” of „ondernemersvereniging” gebruikt als in artikel 101 VWEU alsmede in artikel 23, lid 2, van verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad.

Noodzaak van het verzoek om een prejudiciële beslissing

21. Bij de Korkein oikeus is een zaak betreffende een schadevordering aanhangig waarin voor een gemotiveerde beslissing de uitlegging van artikel 101 VWEU vereist is. In het Unierecht bestaan er, ook met inaanmerkingneming van richtlijn 2014/104/EU, geen bijzondere bepalingen over de vraag of een schadevordering wegens inbreuk op de mededingingsregels **[Or. 11]** ook tegen anderen kan worden ingesteld dan het rechtssubject dat door de verboden gedraging schade heeft veroorzaakt. Ook het Hof heeft geen uitspraken gedaan waarin de uitbreiding van de kring van voor schadevergoeding aansprakelijke personen wordt verduidelijkt.

Achtergrond van de eerste vraag

22. Volgens vaste rechtspraak van het Hof sorteert artikel 101 VWEU rechtstreekse gevolgen in de betrekkingen tussen particulieren en doet het voor de justitiabelen rechtstreeks rechten ontstaan die de nationale rechter dient te handhaven. Het Hof heeft geoordeeld dat artikel 101 VWEU aldus dient te worden uitgelegd dat eenieder vergoeding van de geleden schade kan vorderen, indien er een causaal verband bestaat tussen die schade en een door deze bepaling verboden feitelijke gedraging. Het Hof heeft verder vastgesteld dat het een aangelegenheid van de interne rechtsorde van elke lidstaat is om nadere regels vast te stellen voor de uitoefening van dit recht (arrest van 13 juli 2006, Manfredi e.a., gevoegde zaken C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, punten 58-64).

23. Op grond van de rechtspraak van het Hof is niet duidelijk of de vraag wie aansprakelijk is voor vergoeding van schade die is veroorzaakt door een inbreuk op artikel 101 VWEU, kan worden beantwoord door rechtstreekse toepassing van het betrokken artikel dan wel of voor de beantwoording van deze vraag procedurele bepalingen van de interne rechtsorde van de betrokken lidstaat dienen te worden toegepast. **[Or. 12]**

24. Alleen al de vraag wat wordt bedoeld met de nadere regels voor de uitoefening van dit recht in zaken die schadevergoeding wegens inbreuk op de mededingingsregels betreffen, vereist een eenvormige uitlegging binnen de Unie. Gelet op het arrest Manfredi is duidelijk dat hiertoe ook andere bepalingen behoren dan die welke alleen de rechterlijke procedure betreffen, zoals bijvoorbeeld regels inzake de verjaring (punt 77) en inzake de bepaling van de omvang van de te vergoeden schade (punt 95). In beginsel kan het antwoord op de vraag wie aansprakelijk is voor schade wegens inbreuk op de mededingingsregels, als net zo fundamenteel worden beschouwd als het in het Unierecht verankerde recht van eenieder op schadevergoeding en het beginsel van volledige vergoeding van de geleden schade. Voorts zou kunnen worden gezegd dat dit ervoor pleit, dat rechtstreeks op grond van artikel 101 VWEU kan worden bepaald wie aansprakelijk is. Anderzijds kan

ook worden aangevoerd dat als hoofdregel juist geldt dat diegene aansprakelijk is voor geleden schade die inbreuk maakt op mededingingsrechtelijke bepalingen, waarvoor op nationaal niveau gedetailleerde en aanvullende bepalingen kunnen worden vastgesteld.

Achtergrond van de tweede vraag

25. Zelfs wanneer de schadeplichtigen dienen te worden bepaald door rechtstreekse toepassing van artikel 101 VWEU, is niet duidelijk tegen wie de schadevordering kan worden ingesteld. Enerzijds zou kunnen worden uitgegaan van de persoonlijke aansprakelijkheid van het rechtssubject dat inbreuk heeft gemaakt op de mededingingsregels, anderzijds kan bij de uitlegging worden uitgegaan van aansprakelijkheid van „de onderneming of de ondernemersvereniging” in de zin van artikel 101 VWEU. **[Or. 13]**

26. In artikel 101 VWEU worden diegenen die betrokken kunnen zijn bij overeenkomsten of feitelijke gedragingen die de mededinging kunnen beperken, geconcretiseerd door het begrip „onderneming”. Volgens vaste rechtspraak omvat het begrip onderneming elke entiteit die een economische activiteit uitoefent, ongeacht haar rechtsvorm en de wijze waarop zij wordt gefinancierd (arrest van 18 december 2014, Europese Commissie tegen Parker Hannifin Manufacturing en Parker-Hannifin, C-434/13 P, EU:C:2014:2456, punt 39).

27. Het Hof heeft bovendien vastgesteld dat de auteurs van het Verdrag ervoor hebben gekozen in artikel 101 VWEU het begrip „onderneming” te gebruiken ter aanduiding van de pleger van een inbreuk op het mededingingsrecht die kan worden bestraft met een geldboete. Wanneer een dergelijke, uit meerdere rechtspersonen gevormde, economische entiteit de mededingingsregels schendt, moet zij – overeenkomstig het beginsel van persoonlijke aansprakelijkheid – de verantwoordelijkheid dragen voor deze inbreuk (arrest van 27 april 2017, Akzo Nobel, C-516/15 P, EU:C:2017:314, punten 46-49).

28. Aangezien volgens de beslissingen van het Hof in zaken betreffende geldboeten de economische entiteit als pleger van een inbreuk op de mededingingsregels wordt aangemerkt, en niet slechts de rechtspersoon die concreet betrokken was bij de inbreuk op de mededingingsregels, zou het logisch zijn aan te nemen dat op dezelfde wijze ook diegene wordt bepaald die door de inbreuk schade heeft veroorzaakt en hiervoor aansprakelijk is.

29. Denkbaar is echter ook de opvatting dat de geldboete en de civielrechtelijke handhaving twee verschillende **[Or. 14]** rechtsfiguren zijn, elk met andere doelstellingen. Bovendien is het duidelijk dat de bepaling van de verantwoordelijkheid aan de hand van de economische entiteit de kring van aansprakelijke personen merkbaar uitbreidt en zowel in Finland als ook in andere lidstaten aanzienlijk afwijkt van de algemene beginselen die

gelden voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid. In het algemeen kan worden vastgesteld dat dezelfde juridische en economische argumenten die in inbreukprocedures zijn aangevoerd tegen een aansprakelijkheid die verder gaat dan het rechtssubject, ook in schadeprocedures geldend kunnen worden gemaakt.

30. De rechtspraak van het Hof betreft de vraag aan wie op grond van artikel 23, lid 2, van verordening (EG) nr. 1/2003 een geldboete wegens een inbreuk op artikel 101 VWEU kan worden opgelegd. Zoals hierboven uiteengezet, is niet duidelijk of dezelfde beginselen ook kunnen worden toegepast bij de bepaling van degenen die verplicht zijn tot schadevergoeding. Indien deze beginselen van toepassing zijn, is bij de beslechting van de bij de Korkein oikeus aanhangige zaak in het bijzonder de rechtspraak van het Hof van belang volgens welke aansprakelijkheid op de omstandigheid dat de betrokkene tot dezelfde economische entiteit behoort, of op economische continuïteit kan berusten.

31. Volgens de rechtspraak van het Hof in geldboetezaken moet in bepaalde gevallen ervan worden uitgegaan dat onder meer een moedermaatschappij en de rechtstreeks of indirect door haar gehouden dochteronderneming één enkele onderneming in de zin van het mededingingsrecht van de Unie vormen. Indien de moedermaatschappij deel uitmaakt van een economische entiteit die inbreuk heeft gemaakt op de mededingingsregels, wordt zij geacht persoonlijk en – met de andere **[Or. 15]** rechtspersonen waaruit die eenheid bestaat – hoofdelijk aansprakelijk te zijn voor de gepleegde inbreuk (Akzo Nobel NV, EU:C:2017:314, punt 52-57). Dat aan de andere hoofdelijk aansprakelijke vennootschappen wegens verjaring geen geldboete meer kan worden opgelegd, kan geen reden zijn om de moedermaatschappij te ontheffen van haar eigen aansprakelijkheid (punt 71).

32. In de rechtspraak in geldboetezaken wordt bij de bepaling van de voor de inbreuk op de mededingingsregels verantwoordelijke persoon bovendien het criterium van de zogenoemde economische continuïteit toegepast. Volgens het Hof zouden ondernemingen, als een sanctie alleen zou kunnen worden opgelegd aan de entiteit die de inbreuk heeft begaan, aan sancties kunnen ontsnappen door eenvoudigweg hun identiteit te veranderen door middel van herstructureringen, overdrachten of andere juridische of organisatorische wijzigingen (arrest van 11 december 2007, ETI e.a., C-280/06, EU:C:2007:775, punt 41).

33. Volgens het criterium van de economische continuïteit kan de rechtspersoon die de bedrijfsactiviteiten heeft overgenomen, niettemin voor de inbreuk worden bestraft voor zover de rechtspersoon die zich schuldig heeft gemaakt aan de inbreuk op het mededingingsrecht, na het begaan ervan in juridische of economische zin heeft opgehouden te bestaan (arrest van

8 juli 1999, *Anic Partecipazioni*, C-49/92 P, EU:C:1999:356, punt 145, en *ETI e.a.*, EU:C:2007:775, punt 40). **[Or. 16]**

Achtergrond van de derde vraag

34. Voor zover degenen die tot schadevergoeding verplicht zijn, in schadevergoedingsprocedures niet worden bepaald door rechtstreekse toepassing van artikel 101 VWEU, moet de nationale rechter op grond van de nationale regels beoordelen wie voor de schade aansprakelijk is. Volgens vaste rechtspraak van het Hof mogen de in de nationale rechtsorde geldende regels de uitoefening van de door de communautaire rechtsorde verleende rechten in de praktijk niet onmogelijk of uiterst moeilijk maken (arrest van 20 september 2001, *Courage en Crehan*, C-453/99, EU:C:2001:465, punten 26, 27 en 29; en *Manfredi e.a.*, EU:C:2006:461, punt 62).

35. Verder heeft het Hof in een prejudiciële beslissing inzake de aansprakelijkheid voor schadevergoeding benadrukt dat met name op het gebied van het mededingingsrecht deze procesregels voor nationale vorderingen de doeltreffende toepassing van artikel 101 VWEU onverlet moeten laten, en dat deze nationale regels de volle werking van het mededingingsrecht van de Unie moeten garanderen (arrest van 5 juni 2014, *Kone e.a.*, C-557/12, EU:C:2014:1317, punten 26 en 32).

36. Uit de rechtspraak van het Hof blijkt niet hoe hoog de eisen zijn die het Unierecht aan het nationale schadevergoedingsrecht stelt in een situatie zoals de onderhavige, waarin een vennootschap, nadat zij alle aandelen heeft verkregen van een vennootschap die zich schuldig heeft gemaakt aan een inbreuk op het mededingingsrecht, de betrokken vennootschap heeft beëindigd en haar bedrijfsactiviteiten heeft voortgezet. Inzonderheid moet worden uitgelegd **[Or. 17]** of het doeltreffendheidsbeginsel betekent dat op het Unierecht inbreuk wordt gemaakt door een nationale regel die inhoudt dat een moedermaatschappij die de bedrijfsactiviteiten van een beëindigde vennootschap heeft voortgezet, alleen bij wijze van uitzondering, zoals bijvoorbeeld wegens strafbare, onrechtmatige of overigens oneerlijke praktijken, aansprakelijk kan worden gesteld voor de vergoeding van de schade die het gevolg is van een de mededinging beperkende gedraging van de beëindigde vennootschap.

37. In de voor de *Korkein oikeus* dienende zaak werd aangevoerd dat aansprakelijkheid voor schadevergoeding niet op grond van het doeltreffendheidsvereiste kan worden toegewezen aan een vennootschap die de aandelen van een bij een mededingingsregeling betrokken vennootschap heeft verkregen en de bedrijfsactiviteiten van die vennootschap heeft voortgezet, als de omvorming van de onderneming niet heeft plaatsgevonden met het doel de aansprakelijkheid voor schadevergoeding wegens inbreuk op de mededingingsregels te omzeilen. Verder werd aangevoerd dat het ook niet mogelijk is de moedermaatschappij aansprakelijk te stellen voor schade,

als de moedermaatschappij pas na de omvorming kennis heeft gekregen van de inbreuk op de mededingingsregels. In de zaak werd tevens aangevoerd dat is voldaan aan het doeltreffendheidsvereiste wanneer de mogelijkheid wordt geboden de schadevorderingen te richten tegen de boedel van de geliquideerde vennootschap. Anderzijds werd aangevoerd dat de schadevorderingen zijn vervallen omdat zij in de liquidatieprocedure niet waren aangemeld.

38. De Korkein oikeus stelt vast dat de nationale Finse bepalingen geen categorisch beletsel vormen voor het verkrijgen van schadevergoeding, hetgeen door het Hof in zijn arrest Kone als schending van artikel 101 VWEU werd aangemerkt (Kone e.a., EU:C:2014:1317, punten 32 en 37).
[Or. 18]

39. De Korkein oikeus stelt vast dat het voor een persoon die door een inbreuk op de mededingingsregels schade heeft geleden, volgens de nationale Finse voorschriften in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk kan zijn om schadevergoeding te verkrijgen van een vennootschap die inbreuk heeft gemaakt op het mededingingsrecht, wanneer die vennootschap werd beëindigd. De gelaedeerde kan ter vrijwaring van zijn schadeclaims veelal helemaal niet anticiperen op dergelijke omvormingen. Dit is met name het geval als de vennootschap die zich schuldig heeft gemaakt aan de inbreuk, reeds in liquidatie is en wordt beëindigd voordat de gelaedeerde überhaupt van de inbreuk op de hoogte is. De vraag of naderhand middelen in de boedel van de geliquideerde vennootschap kunnen worden opgenomen, kan als juridisch uiterst complex worden aangemerkt en het antwoord op deze vraag is onzeker.

40. De uitbreiding van de aansprakelijkheid voor schade tot de moedermaatschappij als verkrijgster van de bedrijfsactiviteiten zou een ernstig te overwegen instrument voor het doeltreffend geldend maken van de schadeclaim zijn. Volgens de Finse nationale rechtspraak vindt een dergelijke uitbreiding van de aansprakelijkheid tot anderen dan het rechtssubject zelf evenwel geen steun in de wet en wordt zij slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk geacht, te weten als kan worden aangetoond dat de omvorming van de onderneming in strijd was met de wet of op zijn minst deels berustte op laakbare doelstellingen.

41. Het is duidelijk dat omvormingen van ondernemingen en overdracht van de bedrijfsactiviteiten doorgaans om volledig aanvaardbare redenen worden verricht. Zelfs als het doel van een herstructurering bijvoorbeeld vanwege de keuze van het tijdstip in twijfel kan worden getrokken, kan het aantonen van de laakbaarheid ervan onoverkomelijk moeilijk zijn. Dergelijke **[Or. 19]** aanvullende vereisten zijn op zich reeds geschikt om het bewijs te bemoeilijken en kunnen een feitelijk beletsel te vormen voor de doeltreffende uitoefening van de rechten van de gelaedeerde.

42. Voor zover ervan wordt uitgegaan dat de hierboven onder punt 40 omschreven voorwaarden voor aansprakelijkheid voor schade het doeltreffendheidsvereiste van het Unierecht schenden, moet worden onderzocht of het doeltreffendheidsvereiste ook verbiedt dat degene die de bedrijfsactiviteiten voortzet, door minder strenge voorwaarden voor aansprakelijkheid voor schade wordt beschermd. Een dergelijke voorwaarde zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat degene die de bedrijfsactiviteiten voortzet, alleen aansprakelijk is voor de schade als hij op het moment van de overdracht wist of had moeten weten dat degene die de bedrijfsactiviteiten overdraagt, betrokken was bij een mededingingsregeling. Een dergelijke voorwaarde geldt in Finland voor de aansprakelijkheid van de verkrijger van bedrijfsactiviteiten voor milieuschade. Volgens § 7, lid 1, punt 3, van de Laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (wet betreffende de vergoeding voor milieuschade) (737/1994) is de verkrijger aansprakelijk voor schadevergoeding als hij bij de overname van de activiteiten de schade of dreigende schade kende of had moeten kennen.

Prejudiciële vragen

43. De Korkein oikeus heeft, nadat hij partijen de gelegenheid heeft geboden opmerkingen in te dienen betreffende de inhoud van het verzoek om een prejudiciële beslissing, de behandeling geschorst en het Hof van Justitie van de Europese Unie de volgende vragen ter prejudiciële beslissing voorgelegd:

1. Dient de vraag wie aansprakelijk is voor vergoeding van schade veroorzaakt [Or. 20] door een gedraging die inbreuk maakt op artikel 101 VWEU, te worden beantwoord door rechtstreekse toepassing van dit artikel of aan de hand van de nationale regels?

2. Voor zover de schadeplichtigen rechtstreeks aan de hand van artikel 101 VWEU worden bepaald: zijn diegenen die onder het in deze bepaling genoemde begrip „onderneming” vallen, aansprakelijk voor vergoeding? Zijn op de bepaling van de schadeplichtigen dezelfde beginselen van toepassing als die welke het Hof in geldboetezaken heeft toegepast voor de bepaling van de in dat geval aansprakelijke personen en op grond waarvan aansprakelijkheid inzonderheid op de omstandigheid dat de betrokkene deel uitmaakt van dezelfde economische entiteit, of op economische continuïteit, kan berusten?

3. Voor zover de schadeplichtigen aan de hand van de nationale regels van de lidstaat worden bepaald: wordt het doeltreffendheidsvereiste van het Unierecht geschonden door een nationale regeling op grond waarvan een vennootschap die na verkrijging van alle aandelen van een vennootschap welke betrokken is bij een met artikel 101 VWEU strijdige mededingingsregeling, de betrokken vennootschap heeft beëindigd en haar bedrijfsactiviteiten

heeft voortgezet, niet aansprakelijk is voor vergoeding van de schade die werd veroorzaakt door een de mededinging beperkende gedraging van de beëindigde vennootschap, ondanks het feit dat de verkrijging van een vergoeding van de beëindigde vennootschap in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk zal zijn? Verzet het doeltreffendheidsvereiste zich ertegen dat het nationale recht van een lidstaat in die zin wordt uitgelegd dat als voorwaarde voor aansprakelijkheid voor schade wordt gesteld dat een omvorming van een onderneming zoals beschreven op onrechtmatige of kunstmatige wijze met het doel de verplichting tot schadevergoeding wegens inbreuk op de mededingingsregels te omzeilen of overigens op oneerlijke wijze heeft plaatsgevonden, of op zijn minst dat de vennootschap bij de uitvoering van de omzetting kennis had of had moeten hebben van de inbreuk op de mededingingsregels [Or. 21]?

[OMISSIS]